

Мельник В.А.

здобувачка вищої освіти

Ушневич С.Е.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти та освітніх інновацій
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника

ЛІТЕРАТУРНА ТВОРЧІСТЬ РОАЛЬДА ДАЛА У КОНТЕКСТІ КІНЕМАТОГРАФІЧНИХ АДАПТАЦІЙ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «ЧАРЛІ І ШОКОЛАДНА ФАБРИКА»)

Анотація. У статті досліджується специфіка літературної творчості Роальда Дала крізь призму кінематографічних адаптацій. Аналізуються ключові особливості стилю письменника: чорний гумор, гротеск, соціальна сатира та візуальність описів. Розглядається еволюція екранізацій від «*Willy Wonka & the Chocolate Factory*» (1971) до «*Wonka*» (2023). Доведено, що подвійна адресність творів забезпечує їхній успіх серед різновікової аудиторії. Встановлено, що невичерпний адаптаційний потенціал прози Дала зумовлений багатозаровістю змісту та універсальністю моральних конфліктів.

Ключові слова: Роальд Дал, кінематографічна адаптація, чорний гумор, подвійна адресність, гротеск.

Melnyk V., Ushnevych S. Roald Dahl's literary work in the context of cinematographic adaptations (based on the novel "Charlie and the chocolate factory"). The article examines the specifics of Roald Dahl's literary works through the lens of cinematographic adaptations. The key features of the writer's style are analysed, namely black humour, grotesque, social satire, and visual imagery. The evolution of film adaptations from Willy Wonka & the Chocolate Factory (1971) to Wonka (2023) is considered. It is proven that the dual addressability of Dahl's works ensures their success among audiences of different ages. It is established that the inexhaustible adaptive potential of Dahl's prose is determined by the multilayered nature of its content and the universality of moral conflicts.

Key words: Roald Dahl, cinematographic adaptation, black humour, dual addressability, grotesque.

Актуальність дослідження. Творчість британського письменника Роальда Дала (1916-1990) посідає особливе місце у світовій дитячій літературі завдяки унікальному поєднанню чорного гумору, фантастичних елементів та

глибоких моральних підтекстів. Його романи, зокрема «Charlie and the Chocolate Factory», «Matilda», «The BFG», «James and the Giant Peach», стали класикою дитячої літератури та об'єктом численних кінематографічних адаптацій. За останні п'ятдесят років створено понад двадцять екранізацій творів Дала, що свідчить про невпинний інтерес кіноіндустрії до його літературної спадщини [5].

Актуальність дослідження зумовлена потребою комплексного аналізу специфіки кінематографічної адаптації літературних творів Роальда Дала у контексті теорії інтермедіальності та трансформації дитячої літератури у кінематографі. Незважаючи на численні екранізації, бракує системних досліджень, які б розглядали творчість Дала як цілісний феномен у контексті його кінематографічних інтерпретацій.

Мета статті – дослідити літературну творчість Роальда Дала крізь призму кінематографічних адаптацій, виявити ключові особливості його стилю, що зумовлюють адаптаційний потенціал творів, та простежити трансформації літературного тексту у процесі екранізації на матеріалі роману «Charlie and the Chocolate Factory».

Виклад основного матеріалу. Матеріалом дослідження послужили літературні твори Роальда Дала («Charlie and the Chocolate Factory», «Matilda», «The BFG», «James and the Giant Peach», «The Witches», «Fantastic Mr. Fox») та їхні кінематографічні адаптації, створені в період з 1971 по 2023 рік. Також залучено наукові праці з теорії адаптації (Linda Hutcheon, Irina Rajewsky), дослідження дитячої літератури (Peter Hunt), біографічні матеріали (Donald Sturrock, Jeremy Treglown) та критичні рецензії кінострічок.

Літературний шлях Роальда Дала розпочався у 1940-х роках з оповідань для дорослих, в яких уже проявлялися характерні риси його стилю: несподівані сюжетні повороти, чорний гумор і макабричні мотиви. До жанру дитячої літератури він перейшов пізніше, презентувавши дебютну книгу «The Gremlins» у 1943 році. Справжнє визнання як автор творів для юної аудиторії Дал здобув у 1960-х роках завдяки романам «James and the Giant Peach» (1961) і «Charlie and the Chocolate Factory» (1964), які не лише стали бестселерами, а й утвердили його як одного з найталановитіших майстрів дитячої літератури [6].

Стиль письма Роальда Дала вирізняється цілою низкою характерних рис. Найпримітнішим є використання чорного гумору та елементів гротеску, що є незвичним для традиційної дитячої літератури. На відміну від класичних казок з ідеалізованим баченням світу, у творах Дала часто присутні жорстокість, абсурд і макабр, подані з комічного боку. Герої-діти в його романах не уникають реальних небезпек: їх можуть перетворити на чорниці, вони ризикують бути поглиненими велетенським персиком або зовсім щезнути в надрах шоколадної фабрики. Такий підхід дозволяє письменникові

досліджувати важливі теми через фантастичну оптику, зберігаючи їхню серйозність і глибину [3].

Звертаємо увагу на те, що соціальна сатира відіграє ключову роль у творчості письменника. У своїх романах він майстерно висміює недоліки дорослого світу: жадібність, егоїзм, байдужість, лицемірство та жорстокість. У романі «Charlie and the Chocolate Factory» привертається увага до наслідків споживацького світогляду, де діти страждають через неналежне виховання та надмірного опіку батьків. Четверо зіпсованих дітей - Август Глуп, Фіолетта Борегард, Верука Солт та Майк Тіві – є гротескними втіленнями конкретних людських вад: жадібності, честолюбства, пихатості та залежності від медіа. Через образи цих дітей та їхніх батьків Дал нещадно критикує тогочасне суспільство споживання, де батьки балують дітей, не замислюючись про наслідки.

Візуальність є однією з основних рис прози Роальда Дала. Автор мав винятковий талант створювати яскраві, детально пророблені та незабутні образи. Опис шоколадної фабрики Віллі Вонки з її шоколадним водоспадом, їстівними квітами і цукерковими деревами малює в уяві казкове королівство. Така яскравість і деталізація роблять твори Дала чудовим матеріалом для адаптації у кінематографі [8].

Тематика літературних творів Роальда Дала охоплює широкий спектр проблем, актуальних для дитячої аудиторії. В основі більшості його романів лежить конфлікт між добром і злом, поданий через чітку бінарну опозицію [4].

Справедливість і покарання виступають ключовими мотивами у творчості письменника. Дал створює своєрідний моральний світ, у якому кожен герой стикається з наслідками своїх вчинків. У «Чарлі та шоколадній фабриці» чотирьох нечемних дітей поступово усувають у різних цехах фабрики через їхні недоліки, тоді як головний герой Чарлі Бакет, який уособлює чесність, доброту і скромність, зрештою отримує нагороду – цілу шоколадну фабрику [7].

Гротеск займає важливе місце у творчості Роальда Дала. Письменник сміливо зображує огидних, потворних або жахливих персонажів і ситуації, проте робить це настільки майстерно, що зловісний елемент стає джерелом гумору. Марк Вест зазначає, що Дал віртуозно використовує табуйовані теми та огидні деталі, які викликають відразу у дорослих, але здаються кумедними дітям [9].

Однією з ключових характеристик стилю Дала є подвійна адресність його творів. Для дітей вони виступають як захопливі пригодницькі історії, а для дорослих – стають витонченим інструментом сатири, що критикує соціальні інститути та принципи виховання. Як зазначає Джилл Пейтон Волш,

дитяча література ставить перед автором унікальний виклик: поєднати глибоке висловлювання з максимально зрозумілою формою викладу [3, с. 199].

Творчість Роальда Дала стала об'єктом численних кінематографічних адаптацій, що свідчить про невпинний інтерес кіноіндустрії до його літературної спадщини. Перші спроби екранізації здійснювалися ще за життя письменника. Мюзикл «Willy Wonka & the Chocolate Factory» (1971) режисера Мела Стюарта став знаковим проєктом. Незважаючи на те, що фільм не здобув значного комерційного успіху на момент виходу, з часом він перетворився на культурний феномен. Письменник особисто брав участь у створенні сценарію, однак залишився незадоволеним кінцевим продуктом, зокрема інтерпретацією образу Віллі Вонки та додаванням музичних сцен [5].

У 2005 році режисер Тім Бертон представив нову екранізацію «Charlie and the Chocolate Factory», яка стала однією з найобговорюваніших адаптацій. На відміну від версії 1971 року, Бертон поставив собі за мету глибше відобразити автентичність оригінального роману, зосереджуючись на темній тональності й гротескності. Персонаж Віллі Вонки у виконанні Джонні Деппа постає як ексцентричний геній із соціальною незграбністю та психологічними травмами. Візуальна стилістика поєднує фантастичні мотиви з похмурими елементами, що відповідають творчій манері Бертона [1].

Серед останніх адаптацій виділяється фільм «Wonka» (2023), зрежисований Полом Кінгом. Ця кінострічка є приквелом, який розкриває історію ранніх років Віллі Вонки та його шлях до заснування фабрики. Тімоті Шаламе у головній ролі запропонував нове прочитання образу, зобразивши Вонку молодим, одухотвореним мрійником із невичерпним ентузіазмом [2].

Процес перетворення літературних творів Роальда Дала у формат кіно супроводжується значними змінами, продиктованими як специфікою кінематографічного вираження, так і комерційними вимогами кіноіндустрії. Однією з найбільш помітних змін стає згладжування похмурих мотивів, характерних для оригінальних романів. У творах Дала нерідко присутні елементи жорстокості, насильства та макабричності, подані у гротескному й водночас комічному стилі, проте при адаптації на екран такі моменти часто суттєво зменшуються або трансформуються [10].

Розширення сюжетних ліній є звичною стратегією екранізації: режисери включають додаткові епізоди, відсутні в оригінальному тексті, щоб збільшити тривалість фільму та надати історії більшої емоційної насиченості. Акцент на візуальній феєрії та музичності є характерною особливістю кіноверсій, оскільки кінематограф як аудіовізуальний медіум дозволяє матеріалізувати образи, які в літературному тексті існують лише у вербальному описі. Ключовим викликом залишається збереження балансу між візуальною конкретизацією фантастичних світів та простором для глядацької уяви – адже

надмірна деталізація може позбавити глядача власного уявлення про чарівний світ шоколадної фабрики.

Висновки. Дослідження літературної творчості Роальда Дала у контексті кінематографічних адаптацій дозволяє зробити низку важливих висновків. По-перше, унікальний стиль письменника – поєднання чорного гумору, гротеску, соціальної сатири та візуальності описів – робить його твори винятково привабливими для екранізації. Яскравість образів, деталізованість фантастичних світів та чітка моральна структура оповіді створюють міцну основу для кінематографічного втілення.

На нашу думку, кожна адаптація відображає не лише зміст оригінального твору, а й культурний та соціальний контекст епохи свого створення. Версія 1971 року з її музикальними елементами, темна інтерпретація Тіма Бертона 2005 року та романтизована передісторія «Wonka» (2023) демонструють, як той самий літературний матеріал може бути переосмислений крізь призму різних кінематографічних традицій і суспільних очікувань.

Отже, процес адаптації неминуче передбачає певні трансформації: згладжування макабричних мотивів, розширення сюжетних ліній та посилення видовищності. Попри це, найуспішніші екранізації зберігають ключові тематичні ідеї – справедливе покарання і винагороди, критику споживацтва й дорослого лицемірства, а також захист дитячої свободи і уяви.

Таким чином, творча спадщина Роальда Дала продовжує залишатися невичерпним джерелом натхнення для кіноіндустрії, а діалог між літературним оригіналом та його екранними версіями відкриває широкі перспективи для подальшого вивчення механізмів міжмедійної адаптації.

Література

1. Ebert R. (2005, July 15). Charlie and the Chocolate Factory [Film review]. RogerEbert.com. URL: <https://www.rogerebert.com/reviews/charlie-and-the-chocolate-factory-2005>.
2. Ehrlich D. (2023, December 5). Wonka review: Timothée Chalamet is delicious in a sweet prequel that goes down easy. IndieWire. URL: <https://www.indiewire.com/criticism/movies/wonka-review-timothee-chalamet-1234931285/>.
3. Hunt P. (ed.) Understanding Children's Literature. 2nd ed. London: Routledge, 2005. 240 p.
4. Royer S. E. Roald Dahl and Sociology 101. The ALAN Review. 1998. No 26(1).
5. Sturrock D. Storyteller: the authorized biography of Roald Dahl. Simon and Schuster, 2011.
6. Treglown J. Roald Dahl: a biography. Open Road Media, 2016.

7. Van den Broeck E. Didacticism in Charlie and the Chocolate Factory and its Film Adaptations : BA Thesis / E. Van den Broeck. Utrecht : Utrecht University, 2017. 45 p.
8. West M. I. Roald Dahl. Twayne Publishers, 1992.
9. West M. I. The grotesque and the taboo in Roald Dahl's humorous writings for children. Psychoanalytic responses to children's literature. 1999. Pp. 91–96.
10. Worthington H. An unsuitable read for a child? Reconsidering crime and violence in Roald Dahl's fiction for children. Roald Dahl. 2012. Pp. 123–141.

Мойсин Х.В.

здобувачка вищої освіти

Ушневич С.Е.

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри початкової освіти та освітніх інновацій

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

ПОЕТОЛОГІЧНІ ДОМІНАНТИ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ВІРДЖИНІ ВУЛФ: ВЗАЄМОДІЯ СИМВОЛІЗМУ ТА МЕТАФОРИЧНОГО МИСЛЕННЯ

***Анотація.** Стаття присвячена аналізу поетологічних домінант індивідуального стилю Вірджинії Вулф – символізму та метафоричного мислення як ключових механізмів художнього смислотворення. Досліджено символічну систему творчості письменниці, де природні образи набувають екзистенційного значення. Розкрито синестетичну природу метафоричного мислення Вулф та механізм символічної метафори. Показано, що взаємодія цих домінант визначає нарративні стратегії та стильові особливості прози письменниці.*

***Ключові слова:** символізм, метафоричне мислення, індивідуальний стиль, модернізм, поетологічні домінанти.*

***Moisyn K.V., Ushnevych S.E. Poetological dominants of Virginia Wolf's individual style: interaction of symbolism and metaphorical thinking.** The article examines symbolism and metaphorical thinking as the key poetological dominants of Virginia Woolf's individual style. The symbolic system of the writer's work is explored, where natural images acquire existential significance. The synesthetic nature of Woolf's metaphorical thinking and the mechanism of symbolic metaphor are revealed. The study demonstrates that the interaction of these dominants shapes the narrative strategies and stylistic features of the writer's prose.*